

IDEER: Trygghetstyranniet. **SIDE 14 OG 15**

DRAGVOLL
7491 TRONHEIM

A-AVIS 009

KLASSEKAMPEN

**Øker
mest**

Venstresidas
dagsavis

Tirsdag 29. juli 2014. Nummer 171. Uke 31. Årgang 46. Løssalg: 25 kroner

A-avis

» Han snakker om det han vet, nemlig at han er et individ. Dette kalles å være liberal.

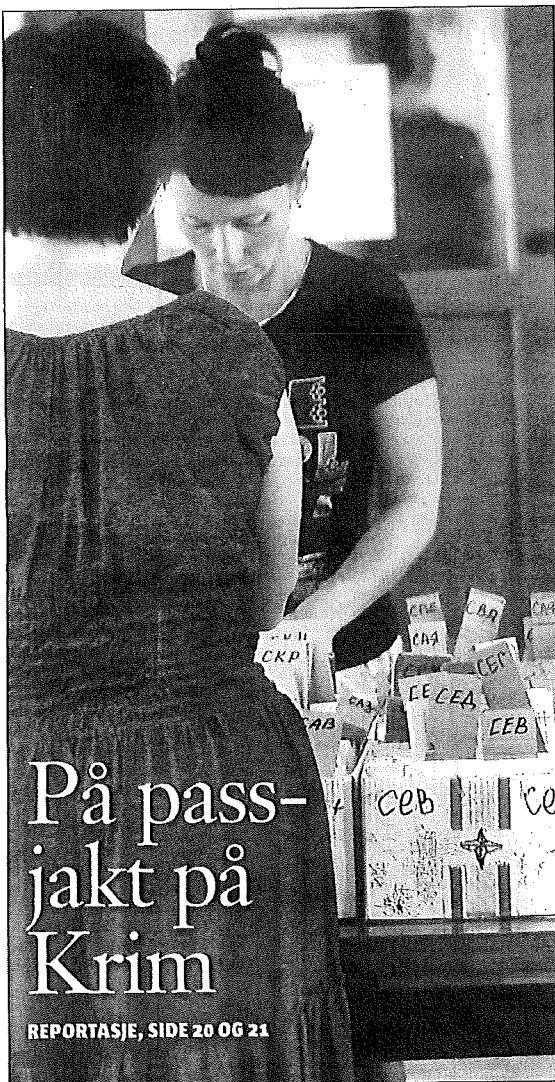
Einar Askestad

» Du ville aldri funnet på å svare «Ja, da» som svar på spørsmålet «Vil du gifte deg med meg?».

SIDE 12 OG 13

Kaja Borthen

På pass-
jakt på
Krim

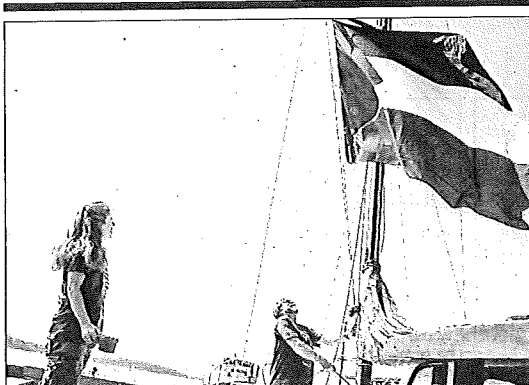
REPORTASJE, **SIDE 20 OG 21**

Legger E-tjenesten og PSTs arbeidsmetoder under lupen:

EOS vil granske terroralarm

TIL BUNNS: Kontrollutvalget for de hemmelige tjenestene skal gjennomgå PSTs og E-tjenestens arbeidsmetoder i forkant av og under terroralarmen. Det bekrefter Eldbjørg Løwer, som leder utvalget.

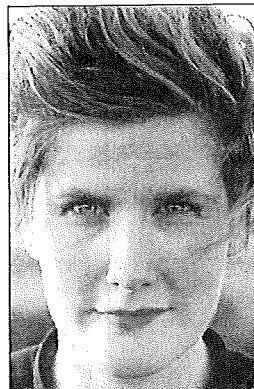
SIDE 8 OG 9

Klare for ny tokt for Gaza

TOKT: I slutten av august setter en ny internasjonal delegasjon kursen mot Gaza om bord på skipet Mavi Marmara. For fire år siden ble ni aktivister drept da israelske spesialstyrker bordet fartøyet.

SIDE 16 OG 17

Snekrer roman i varmen

JOBBERE: Forfatter Tima Amødt tar seg ikke sommerferie. I stedet har hun reist til Vest-Fimmark for å finne roen som må til for å skrive ferdig sin nyeste roman.

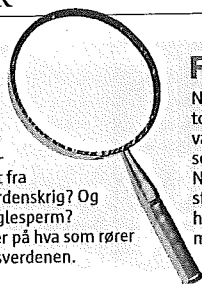
KULTUR, SIDE 28 OG 29

debatt@klassekampen.no

IDEER

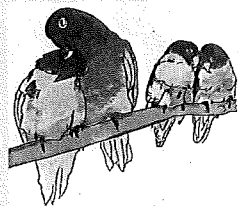
Forsknings-sommer

Vet du hvordan man kan stoppe lekkasje fra CO₂-lagring? Har du hørt siste nytt fra østfronten under andre verdenskrig? Og kan du egentlig nok om fuglesperm? Klassekampen ser i sommer på hva som rører seg i den norske forskningsverdenen.

Forrige uke:

Nesten alt liv reproducerer med to kjønn. Men det er stor variasjon i praktisering av seksuallivet. Jan T. Lifjeld ved Naturhistorisk museum studerer fuglesperm for å forstå hvorfor noen fuglearter er monogame mens andre ikke er det.

Trenger vi småord som da, altså, vel, visst, gitt og jo? Småordsfors

De nødvendige småordene, da

Kaja Borthen
SPRÅK

Vi bruker dem hver dag med den største letthet, småord som da, altså, vel, visst, gitt og jo, innen lingvistikken kalt pragmatiske partikler. Vi irriterer oss over dem og irretsetter andre for å bruke dem for mye, samtidig som vi bruker dem selv uten å tenke

«Bruker man ikke småordene rett, vil man fort oppfattes som latterlig»

over det. Men kan vi forklare hva de betyr? Kan vi forklare når de kan brukes og når de ikke kan brukes?

Nei, ikke fullt ut. Ikke engang ordbøkene og grammatikkbøkene kan det. Du ville aldri funnet på å svare «Ja, da» som svar på spørsmålet «Vil du gifte deg med meg?» fra den du elsker. Eller ville du?

Det er behov for mer forskning. I et nylig oppstartet forskningsprosjekt ved Institutt for språk og litteratur ved NTNU forsker vi på bruken av etterhengte småord i norsk talemål. Du

kjenner sikkert til trøndersk *sjø* og bergensk *sant* – Æ e fra Trondhjem, sjø; Eg e fra Bergen, sant – men hva med uttrykk som *su*, *da'ma* og *e'von*? Ett av målene med forskningsprosjektet vårt er å få oversikt over hvilke småord som brukes hvor i landet, og å avdekke om enkelte brukes i mindre grad av yngre språkbrukere enn av eldre. Dersom ordene er på vikende front, haster det å få undersøkt hvilken funksjon de har.

Av en eller annen grunn eksisterer det utbredte fordommer mot småord. Det er ikke uvanlig å høre påstander om at denne typen ord

ikke har mening og at de bare er «fyllord». Det man vet om småord basert på forskning på tvers av språk tyder imidlertid på at de verken er betydningsløse eller overflødig. Som alle andre ord kan også denne typen ord brukes på en uvanlig eller irriterende måte, da, men det betyr ikke at all bruk er overflødig. Fjern småordene fra en samtale eller sett dem inn på feil sted, og sannsynligheten er stor for at den du snakker med misforstår deg. Om du en tidlig sommermorgen prøver deg på et «God morgen, da!» må du være forberedt på å bli tatt for å ha sovet dårlig.

«Natta, da!» fungerer som regel bra.

Småord påvirker måten du framlegger et saksforhold på heller enn hvilket saksforhold du beskriver. Småord kan uttrykke forhold som «Dette er en konklusjon», «Merk deg dette» eller «Dette er noe jeg gjerne vil ha ditt syn på». Om du bruker *jo* i en setning, for eksempel, antyder du at det du sier er noe både du og den du snakker med vet om eller lett kan akseptere som sant.

I tillegg antyder du at det du sier skal forstås som en premisse for en konklusjon – gjerne en som står i motsetning til andres synspunkter. Om noen protesterer på at du presser på deg svømmeføttene til minstemann, kan du svare: «Det går fint. De er jo elastiske.» Det at svømmeføttene er elastiske er noe den du snakker med umulig kan nekte for. Gitt at det går greit å ha på seg for små svømmeføtter så lenge de er elastiske, er lånet av svømmeføttene rettferdiggjort. Småord er viktige for å skape sammenheng i en samtale og de sier noe om hvordan de som snakker sammen ser på, eller er forventet å se på, innholdet i ytringen.

Ett av de ordene vi har forsket på så langt, er etterhengt *da*. Hva betyr da, da? Litt forenklet kan man si at etterhengt da antyder at det du sier er motivert av noe i den gitte situasjonen og at det er et motsetningsforhold mellom det du formidler og andre mulige syn på saken. Spørsmålet «Går det greit å kjøre bil med svømmeføtter, da?» kan stilles i en situasjon der

noen ikke får av seg svømmeføttene og er på vei inn i bilen (dette er motivasjonen for spørsmålet) mens den som stiller spørsmålet mener bil og svømmeføtter ikke hører sammen (heri ligger motsetningen). Uten da vil det samme spørsmålet lettere kunne oppfattes som et nøytralt spørsmål om hvordan andre har erfart det å kjøre bil med svømmeføtter. I oppfordringen «Forsiktig med gassen, da!» får da en lignende effekt. Bruken av da antyder at det fins gode grunner til å være forsiktig med gassen, og at den som snakkes til har oppført seg på en måte som strider mot dette.

Dersom en person ikke får gjennomslag for å klippe i stykker et par svømmeføtter, og sier: «Jeg får ha dem på til vi får kjøpt olje i morgen, da» får da en ny effekt. Det som sies skal forstås som en konklusjon. Forskjellen fra de tidligere eksemplene er imidlertid bare tilsynelatende, for også i dette tilfellet tolkes ytringen som motivert i situasjonen, og dessuten som noe som står i motsetning til det den som snakker i utgangspunktet hadde sett for seg.

Noe av det som er fascinerende med småord, er at de kan brukes på så mange måter at det ved første øyekast kan være vanskelig å se hva som er fellesnevneren. Ved å studere et stort antall forekomster av et ord slik det forekommer i samtaler, prøver språkforskere å finne en fellesnevner for alle bruksmåtene – altså ordets

betydning. Ofte er denne betydningen relativt abstrakt.

Andre metoder som benyttes innen forskning på småord, er å teste folks fortolkning eller reaksjonstid i psykolingvistiske eksperimenter, eller å se på oversettelser av ordet til andre språk. I vårt forskningsprosjekt om småord i norsk talemål har vi sendt ut et spørreskjema til personer på mer enn hundre steder i Norge. Når vi har fått en oversikt over hvilke småord som brukes hvor, vil vi se på et utvalg av disse småordene og observere hvordan de fungerer i samtaler. Deretter vil vi foreta intervjuer med aktuelle språkbrukere om hvordan ordene fortolkes og i hvilke type setninger og situasjoner de er naturlige eller unaturlige.

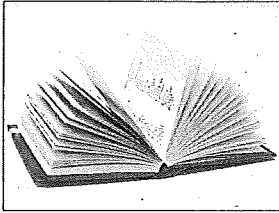
Når vi lager spørsmål til slike intervjuer, har vi stor nytte av kunnskap om lignende ord i andre språk, for det er mange fellestrekk mellom språk, også mellom dem som ikke er beslektet. Målet med forskning på betydningen til småord er ikke bare å beskrive hvordan man kan observere at et ord blir brukt, målet er å forutsi hvilken effekt ordet kan få i alle typer setninger og situasjoner. For å kunne forutsi dette så presist som mulig, benyttes gjerne teoretiske modeller innenfor lingvistikken.

Forskning på betydningen til småord faller inn under to lingvistiske underdisipliner, nemlig semantikk og pragmatikk. Semantikken omhandler blant annet den iboende betydningen til ord,

FAKTA

Småordsforskning:

- Lingvistikk er vitenskapen om språk og menneskers språkevne.
- Pragmatiske partikler («småord») påvirker måten man framlegger et saksforhold på. Eksempler er ord som gitt, da, altså, visst og jo.
- Semantikk er læren om den iboende betydningen til ord.
- Pragmatikk er læren om hvordan språklige ytringer kan brukes til å kommunisere mer enn det som sjes med rene ord, og hvilke kognitive prinsipper som legger føringer på denne prosessen.

Gamle nordmenn overlater ikke-sittende arbeid til nye nordmenn og arbeidsinnvandrere, og krummer seg over tasterne. Dette Norge er faktisk skapt for at vi skal sitte på ræva.

KNUT NÆRUM I DAGBLADET

TRYGGHETSTYRANIET

ing viser at de ikke bare er fyllord, men har helt bestemte roller.

Kjære,

ikke med svømmeføtter

på,

da vel?

altså den betydningen som er felles for alle forekomster av et ord. Men når vi tolker det andre sier, «avkoder» vi ikke bare ordenes betydning, vi trekker også slutninger om hva vi tror den som snakker har til

hvilke kognitive prinsipper som er medvirkende når folk beriker ytringer på denne måten. Fortolkningen av småord er ofte knyttet til det vi formidler uten å si det direkte, så småord er viktige innen pragmatisk forskning.

Mange småord har sitt historiske opphav i ett eller flere ord med en mer konkret betydning. Man vil derfor ofte oppleve at småordene har en mer betydningsfull dobbeltgjenger. Ordformen *visst* illustrerer dette. Dersom du på et gitt tidspunkt i løpet av en solskinsdag har utbrutt: «De sitter visst dønn fast!», benytter du deg av en pragmatisk partikkel *visst* som trolig slekter på et annet ord med samme form. Denne slektningen opptrer i responsen «Ja visst sitter de fast!».

Det er sannsynlig at *visst* i betydningen «sikkert, bestemt» er det historiske opphavet til *visst* i betydningen «som jeg er blitt gjort klar over, men er litt usikker på». Det kan virke underlig at et ords betydning kan forandre seg over tid på denne måten. Det at vi ofte kommuniserer mer enn det vi sier med rene ord, er én av årsakene til at en slik historisk utvikling kan skje.

Hvorfor skal vi forske på småord? Det er flere grunner til det. For det første er småordene en del av det norske språk som vi bør ha nok kunnskap om til ikke å avfeie som overflødige med mindre det er virkelig grunn for det. Vi bør dessuten kunne nok om disse ordene til å kunne undervise de som lærer seg norsk i hvordan de skal brukes. For bruker man ikke småordene rett, vil man fort kunne oppfattes som latterlig, påståelig, frekk, eller man vil rett og slett bli vanskelig å forstå.

Sist, men ikke minst, reflekterer småordene fascinerende aspekter ved oss mennesker, ikke bare språklig og kognitivt, men også sosialt og kulturelt.

Hvorfor? Fordi de sier noe om hva vi i vår uendelig innholdsrike verden har funnet det formålstjenlig å uttrykke med ord.

Kaja Børthen
professor i lingvistikk ved NTNU
kaja.borthen@ntnu.no

hensikt å fortelle oss.

Om noen kommer med innvendingen «Kjære, ikke med svømmeføtter på, da vel?», vil den som ytringen er rettet mot automatisk tolke inn hva det er som ikke bør skje med svømmeføtter på. Dessuten vil ordet da ikke bare tas som et signal om at det som sies er situasjonsbettinget, den som hører dette vil også tolke inn hva det er i situasjonen som gjør det ugunstig med svømmeføtter.

Denne typen «beriking» av mening skjer helt ubevisst og hele tiden, men ikke uten system.

Innenfor pragmatikken forsker vi på

ILLUSTRASJON: KNUT LØVÅS, KNUTLWAS@GMAIL.COM